

الزامات و راهکارهای اصلاح و ارتقاء سند الگوی پایه‌ی اسلامی ایرانی پیشرفت

(به عنوان سند بالادستی در نظام حقوقی کشور)

اکبر طلاکی^۱

چکیده

با عنایت به تدبیر مقام معظم رهبری مبنی بر قرار دادن سند الگوی پایه‌ی اسلامی ایرانی پیشرفت به عنوان سند بالادستی سیاست‌های کلی و قوانین برنامه‌ای کشور به شرط ارتقاء و تکمیل و حصول اطمینان از کفایت آن در جایگاه یادشده، این پرسش مطرح می‌گردد که آیا سند موجود به لحاظ شکلی و محتوایی در این جایگاه خطیر - که آن را در سلسله مراتب حقوقی پس از قانون اساسی قرار می‌دهد - قرار دارد یا نیازمند اصلاح و ارتقاء است؟ این مقاله با این فرضیه که جایگاه سند در نظام حقوقی در محتوا و نحوه نگارش آن تاثیر مستقیم دارد، با توصیف و تحلیل انتقادی محتوای سند و مقایسه آن با اسناد یاد شده، مدعی است که سند الگو به دلیل وجود آسیب‌ها و نقاط خلاقیتی در بخش‌های مختلف آن از جمله؛ شباهت ساختاری و محتوایی با سیاست‌های کلی و عدم ابتکار در ارائه ادبیات متناسب با الگو به عنوان سند انتظار، نداشتن ارتباط و تناظر با مبانی، آرمان، رسالت و افق ترسیم شده در قانون اساسی، عدم توجه به اقتضائات تدوین و اعمال سند در چارچوب دولت اسلامی، عدم ترسیم ابعاد نظام اسلامی مطلوب محقق‌کننده و پیشران سند، عدم تبیین چارچوب جامعه اسلامی به عنوان مقدمه ایجاد تمدن نوین اسلامی، نیازمند تحول بنیادین با استفاده از دانش حقوق عمومی اسلامی (حقوق اساسی) به عنوان متکفل طراحی نظامات اسلامی (اساسی سازی و تبدیل مبانی و آرمان‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به اسناد حقوقی) بوده و برای تحقق آن پیشنهادهای را ارائه داده است.

واژه‌های کلیدی:

سند الگو، سند انتظار، سیاست‌های کلی، دولت اسلامی، حقوق عمومی، حقوق اساسی، قانون اساسی، نظام اسلامی.

^۱ . استادیار دانشگاه تهران

۱. مقدمه

مقام معظم رهبری در تاریخ ۲۲ مهر ۱۳۹۷ الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت که از آن به عنوان «سند الگو» یاد می شود را در معرض همگان قرار داده و ضمن تاکید بر جایگاه سند به عنوان چارچوب بالادستی سیاست‌های کلی، از مجمع تشخیص مصلحت، مجلس، دولت، شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی، دانشگاهها و حوزه‌های علمیه و صاحب‌نظران خواستند تا نسبت به «بررسی عمیق» از جهت «قابلیت اجرا و تحول‌آفرینی» و ارائه «نکات ضروری» و «پیشنهاد‌های عملی» برای ارتقای آن به گونه ای که «از ابتدای قرن پانزده هجری شمسی اجرای الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با مقدمات کافی و سرعت مطلوب آغاز شود و امور کشور بر مدار آن قرار گیرد»، اقدام نمایند که این امر نشان دهنده ضرورت آسیب شناسی دقیق و عمیق نسخه موجود برای تبدیل آن به «نسخه‌ی ارتقاء یافته» «حداکثر ظرف دو سال آینده برای تصویب و ابلاغ» است. بر همین اساس در این مقاله ابتدا به تبیین جایگاه سند در نظام حقوقی کشور پرداخته می شود چرا که به نظر می رسد جایگاه اسناد حقوقی به لحاظ شکلی می تواند بر نحوه نگارش و محتوای آن تاثیر مستقیمی داشته باشد، سپس به آسیب شناسی بخش های مختلف الگو پرداخته شده و در انتها پیشنهاداتی برای اصلاح و ارتقاء سند ارائه خواهد شد.

۲. جایگاه سند الگو در نظام حقوقی کشور

از منظر دانش حقوق عمومی، هر سند صادره از یک مرجع حقوقی جایگاه مشخصی در سلسله مراتب حقوقی خواهد داشت. «سلسله مراتب در نظم حقوقی بدین معناست که تمامی هنجارهای موجود در نظم حقوقی بر اساس نظم خاصی سازمان یافته اند، بدین گونه که برخی از برخی دیگر تبعیت می کنند. هر هنجار فرودین اعتبار خویش را از هنجار فرازین می گیرد (ویژه، ۱۳۹۰، ۲۴۰). نگاهی اجمالی به ادبیات حقوقی مکتوب کشور نشان دهنده آن است که از منظر حقوق دانان، پس از قانون اساسی به عنوان بالاترین سند سیاسی- حقوقی کشور، سیاست های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری جایگاه دوم را در سلسله مراتب اسناد به خود اختصاص می دهد (ابوالحسنی، ۱۳۹۵، ۱۳-۱۴). لکن مقام معظم رهبری در فراخوان مورخ خود برای تکمیل و ارتقای الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، به این سند تازه تدوین شده جایگاه ویژه ای بخشیده و از مجمع تشخیص مصلحت نظام خواستند تا این سند را «به عنوان چارچوب بالادستی سیاست‌های کلی مورد ملاحظه قرار دهد و پیشنهاد‌های تکمیلی برای حصول اطمینان از کفایت آن را در جایگاه یادشده ارائه کند و پس از ابلاغ نسخه نهایی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، سیاست‌های کلی نظام را برای انطباق با الگو بازنگری نماید». بر این اساس می توان گفت که نسخه نهایی سند، از منظر ایشان جایگاهی بالاتر از سیاست های کلی دارد چنان که مجلس شورای اسلامی نیز باید ضمن ارائه نکات ضروری برای

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی، پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

ارتقای آن، سند را به عنوان سند بالادستی قوانین برنامه‌ای کشور تلقی و در تهیه طرح‌ها و لوایح برنامه‌ای لحاظ نماید. لذا هرگونه آسیب شناسی سند «موجود» جهت تبدیل آن به سند «مطلوب» باید با لحاظ این جایگاه باشد که در ادامه به دلایل و نتایج آن اشاره خواهد گردید.

۳. آسیب‌های ناشی از عدم توجه به جایگاه حقوقی سند

در صورت عدم اطلاع نویسندگان سند موجود از جایگاه نهایی آن در نظام حقوقی، بازهم می‌بایست نحوه نگارش آن به گونه‌ای باشد که تمایز آن را با سایر اسناد مشخص نماید. لذا اکنون که جایگاه سند روشن شده است ضروری است آسیب‌های آن روشن گردیده و تمهیدات مبتنی بر آن برای اصلاح و ارتقاء محتوای سند صورت پذیرد.

۳.۱ عدم تمایز سند الگو با سیاست‌های کلی (تکرار سیاست‌ها در تدابیر)

به نظر می‌رسد یکی از دلایل برتری دادن سند الگو بر سیاست‌های کلی، همان ویژگی الگویی آن یعنی تبیین مبانی، آرمان‌ها و رسالت‌های نظام جمهوری اسلامی برای تحقق پیشرفت آن باشد که جنس آن را از سیاست‌های کلی -که صرفاً نوعی بایدها و نبایدهای کلی برای تحقق آرمان‌هاست^۲- متفاوت ساخته و به ادبیات قانون اساسی -که «مبیین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است»^۳ و برخی اصول آن به ویژه اصول دوم و سوم به تبیین مبانی و اهداف نظام جمهوری اسلامی می‌پردازد- نزدیک و تالی تلو آن می‌سازد. در واقع می‌توان سند الگو را یک «سند انتظار» یا سند «چشم انداز» دانست که قرار است آن چه مطلوب قانون اساسی است بوده اما قابلیت طرح در آن را نداشته تبیین نماید و سپس سیاست‌های کلی نظام بر اساس آن شکل گیرد. بر این اساس می‌توان گفت بخش «تدابیر» سند -که کاملاً به لحاظ ادبیات مشابه سیاست‌های کلی برنامه‌های پنج ساله بوده و در بسیاری از موارد «تکرار» آن است- می‌بایست از سند حذف شده و اتخاذ آن به سیاست‌هایی که قرار است بر اساس سند الگو تصویب یا اصلاح شود واگذار گردد. برای نشان دادن شباهت تدابیر با برخی سیاست‌های کلی به چند مورد اشاره می‌شود:

بند ۷ تدابیر: تربیت نیروی انسانی توانمند، خلاق، مسئولیت‌پذیر و دارای روحیه مشارکت جمعی با تأکید بر

فرهنگ جهادی و محکم‌کاری

^۲- بر اساس مصوبه مورخه ۱۳/۱۰/۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام در مورد سیاست‌های کلی، این سیاست‌ها برای تحقق آرمان‌ها و اهداف پس از مجموعه آرمان‌ها قرار می‌گیرند و حاوی اصولی هستند که آرمان‌ها را به مفاهیم اجرایی نزدیک می‌کنند.

^۳- مقدمه قانون اساسی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

بند ۳ امور فرهنگی سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه: تقویت قانونگرایی، انضباط اجتماعی، وجدان کاری، خودباوری، روحیه کار جمعی، ابتکار، درستکاری، قناعت، پرهیز از اسراف و اهتمام به ارتقاء کیفیت در تولید.

بند ۹ تدابیر: تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی ایرانی سالم و خانواده‌محور با تسهیل ازدواج و تحکیم خانواده و ارتقای فرهنگ سلامت در همه ابعاد

سیاست های کلی برنامه ششم توسعه: ارائه و ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی و فرهنگ‌سازی درباره ی اصلاح الگوی مصرف و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی

بند ۲۲ تدابیر: بهره‌گیری از دیپلماسی فعال اقتصادی در کسب فناوری‌های پیشرفته و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات و حمایت از صادرات تولیدات داخلی با ارزش افزوده

بند ۶۰ سیاست های کلی برنامه ششم توسعه: اولویت دادن به دیپلماسی اقتصادی با هدف توسعه‌ی سرمایه‌گذاری خارجی، ورود به بازارهای جهانی و دستیابی به فناوری برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و سند چشم‌انداز

بند ۴۱ تدابیر: عتلاي منزلت و حقوق زنان و ارتقای جایگاه اجتماعی و فرصت‌های عادلانه آنان و تأکید بر نقش مقدس مادری

بند ۱۲ امور اجتماعی سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه: تقویت نهاد خانواده و جایگاه زن در آن و در صحنه‌های اجتماعی و استیفای حقوق شرعی و قانونی بانوان در همه عرصه‌ها و توجه ویژه به نقش‌سازنده آنان.

بند ۵۵ تدابیر: ترویج عقلانیت و روحیه جهادی در جهان اسلام و حمایت از حرکت‌های اسلامی و نهضت‌های آزادی‌بخش و استیفای حقوق مردم فلسطین

سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه: پیگیری حمایت از حقوق مسلمانان و مستضعفان جهان به ویژه ملت مظلوم فلسطین در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی.

بند ۵۶ تدابیر: تأکید بر چندجانبه‌گرایی، گسترش دیپلماسی عمومی و کمک به حکمیت و صلح بین‌المللی

بند ۶۳ سیاست های کلی برنامه ششم توسعه: بهره‌گیری حداکثری از روش‌ها و ابزارهای دیپلماسی نوین و عمومی.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بخش تدابیر سند کاملا مشابه با سیاست های کلی بوده و مشخص نیست تفاوت آن با تدابیر موجود در سیاست ها چیست؟ و از آن مهمتر چون طبق نظر مقام معظم رهبری، سند الگو سند بالادستی سیاست های کلی است لذا می‌بایست بندهای سند الگو کلی تر از سیاست های کلی و راهنمای آن باشد.

۲.۳ فقدان ارتباط سند الگو با قانون اساسی (تکراری و شعاری بودن)

همان گونه که قبلاً بیان شد، سند الگو تالی تلو قانون اساسی است لذا باید در تدوین مبانی، آرمان‌ها و رسالت‌های آن، از مقدمه و اصول قانون اساسی به عنوان اصول راهنما بهره جست و برای تحقق آن در اسناد پایین دستی الگو ارائه نمود. به عبارت دیگر سند الگو در برخی موارد باید شرح مبسوط اصول قانون اساسی باشد که چنین اتفاقی رخ نداده است.

به طور مثال اگر اصل دوم قانون اساسی به «یکتا بودن خداوند و اختصاص حاکمیت و تشریح به وی و نیز عدل خدا در خلقت و تشریح» اشاره می‌کند، سند الگو می‌تواند ابعاد این توحید و عدالت را در قانونگذاری و اجرا و ... تبیین و تشریح نماید تا الگوی سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری و عمل‌نهادهای ذی‌ربط بوده و برای جامعه علمی و عموم مردم این مبانی را به طور واضح تبیین نماید لکن «مبانی خدانشناسی» سند صرفاً به مساله «خدا محوری و توحید، اساس و محور بنیادین حیات فردی و اجتماعی مؤمنان و مالک و حاکم مطلق هستی بودن» و «عادل در تکوین، تشریح و سزادهی» خداوند اشاره می‌کند که نه اولاً؛ تناسبی با اصل یاد شده ندارد (به توحید در تشریح اشاره ندارد) ثانیاً؛ نهایتاً تکرار اصل یاد شده است و حرف جدیدی نداشته و بیشتر جنبه شعارگونه دارد چراکه افراد با مراجعه به قانون اساسی می‌توانند همین مفاهیم را دریافت کنند و دیگر نیازی به تدوین سند الگو نیست. هم چنین قانون اساسی رسالت خود را ایجاد شرایطی برای «پرورش انسان با ارزش‌های والا و جهانشمول اسلامی» اعلام نموده و قانون اساسی را زمینه ساز «تداوم انقلاب در داخل و خارج کشور» معرفی می‌کند تا با «دیگر جنبش‌های اسلامی و مردمی راه تشکیل امت واحد جهانی راهموار کند» و در واقع برای خود رسالتی جهانی قائل است. لذا انتظار آن است که سند الگو نیز در همین چارچوب گام بردارد لکن سند الگو تنها «رسالت ملت و نظام جمهوری اسلامی ایران» را «ایجاد تمدن نوین اسلامی متناسب با آرمان‌ها در زیست‌بوم ایران» اعلام نموده که اگر نگوییم بعد جهانی ندارد دست کم باید گفت که در این زمینه واجد ابهام است و مشخص نیست که به دنبال امت واحد جهانی است یا صرفاً به دنبال ایجاد یک تمدن در نیم قرن آینده است؟

۴. آسیب‌های ناشی از عدم توجه به تدوین سند در چارچوب نظام حقوقی اسلامی - ایرانی

۱.۴ انتزاعی بودن و عدم تمایز با سایر جوامع

از آن جا که این سند قرار است در جمهوری اسلامی ایران و در وهله اول برای شهروندان حکومت اسلامی به اجرا درآید ضروری است در کنار تبیین مباحث انسان‌شناسی به طور کلی، به حقوق و تکالیف شهروندان حکومت اسلامی نیز پرداخته و به عبارت دیگر بین «حقوق بشر» با «حقوق شهروندی» تمایز قائل شده تمرکز خود را بر مورد دوم قرار دهد. این در حالی است که سند الگو صرفاً بر روی ابعاد حقوقی «انسان» تمرکز

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی، مشرف؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نموده از تبیین حقوق امت اسلامی غفلت نموده است. به طور مثال در بخش مبانی انسان شناختی اشاره به این که «انسان دارای حقوقی از جمله حق حیات معقول، آگاهی، زیست معنوی و اخلاقی، دینداری، آزادی توأم با مسئولیت، تعیین سرنوشت و برخورداری از دادرسی عادلانه است» فارغ از تکرار برخی مفاهیم مذکور در قانون اساسی، صرفاً ناظر به تمامی انسان‌ها بوده امری انتزاعی است و ابعاد حقوق و آزادی‌های یک شهروند مسلمان و انتظارات از وی را در چارچوب حکومت اسلامی روشن نمی‌سازد. این در حالی است که «حقوق شهروندی در جایی مطرح می‌گردد که حقوق بشر قرار است درون یک جامعه مدنی با در نظر گرفتن اولویت‌های زندگی اجتماعی از جمله اخلاق عمومی، مصالح عمومی، بهداشت عمومی، امنیت عمومی، منافع عمومی، ذیل حکومت خاص و در سرزمینی خاص در مورد مردمی خاص شکل قانونی و اجرایی به خود گیرد» (جاوید، ۱۳۸۸، ۳۳). از سوی دیگر، این امر موجب گردیده که برخی عبارات سند اقتضای خاص اسلامی- ایرانی نداشته و تمایز آن با مبانی غربی روشن نباشد؛ به طور مثال عبارت «انسان موجودی اجتماعی است و تأمین بسیاری از نیازها و شکوفایی استعدادهای خود را در بستر تعامل و مشارکت جمعی جستجو می‌کند.» در مبانی انسان شناختی و یا عبارت «تغییرات اجتماعی تحت تأثیر عوامل فرهنگی، جمعیتی و انسانی، جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی، دانشی و فناورانه پدید می‌آید» در مبانی جامعه شناختی، چه تفاوتی با مبانی غربی دارد و اصولاً چه مشکلی را حل می‌کند؟ این که در بند ۴۹ تدابیر به «اجرای کامل ضمانت‌های پیش‌بینی شده در قانون اساسی در حوزه آزادی‌های فردی و اجتماعی و آموزش و ترویج حقوق و تکالیف شهروندی و تقویت احساس آزادی در آحاد جامعه» اشاره شود نیز جز طرح یک شعار نبوده و «الگو»یی برای نظام قانونگذاری، اجرایی و قضایی تحقق آن چه در قانون اساسی آمده ارائه نمی‌دهد. به عبارت دیگر زمانی این سند کاربردی خواهد شد که برای پرسش‌های مهمی که در حوزه حقوق و آزادی‌ها وجود داشته و قانون اساسی در مورد آن‌ها ساکت است مبنا ارائه نماید مانند این که بگویید در صورت تزامن حقوق فردی و جمعی یا آزادی و امنیت (که اصل ۹ قانون اساسی در مورد آن ساکت است)، کدام یک بر دیگری تقدم و اولویت دارد؟ یا این که دولت در مسیر مبارزه با مظاهر فساد (اصل دوم قانون اساسی) وظیفه نظارت پیش‌بینی دارد یا پسینی؟ و الا این که «جامعه نافی هویت فردی، اختیار و مسئولیت اعضا نیست» امری بدیهی است که در حد کلیات است.

۲.۴ عدم ترسیم ابعاد و مبانی حقوقی دولت اسلامی مطلوب محقق‌کننده و پیشران سند

سند الگو تنها زمانی محقق می‌گردد که نظام دیوان سالاری متناسب با آن وجود داشته باشد و لذا تبیین دولت مطلوب باید بخش مهمی از سند را به خود اختصاص دهد، این در حالی است که سند در این زمینه خلا جدی دارد. توضیح آن که گرچه قانون اساسی در اصول متعددی به تبیین وظایف قوای سه‌گانه و برخی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نهادهای حاکمیتی پرداخته است اما به اقتضای ویژگی قانون اساسی، نتوانسته است ارتباط ساختارمند این قوا را به ویژه از منظر انگیزه ها و باورهای انسانی یا مشروعیت و مقبولیت - که پیوند دهنده امام و امت و موتور محرک نظام دیوان سالار است - را تشریح نماید. به طور مثال گرچه اصل ۵۷ قانون اساسی به استقلال قوا و زیر نظر ولایت امر بودن آنان اشاره دارد اما اهداف و مبانی واضعان قانون اساسی مانند این که: «اصل ولایت فقیه جامع الشرایط تقلید... که ولایت و مسئولیت قوای سه گانه مجریه و مقننه و قضائیه را دارد یعنی ریاست جمهوری... ریاست مجلس شورای ملی... و رد فروع به اصول اسلامی که مقام فتوا و قضاوت است. تصدی این مناصب در اسلام و مذهب حقه جعفری حق مسلم فقیه جامع الشرایط تقلید است که روشن به مسائل روز باشد یا خود ایشان متصدی این امور باید باشد یا نماینده ای... انتصاب نماید»^۴، «رهبری مملکت باید نظارت و مراقبت بر قوای سه گانه را برعهده گیرد زیرا تعیین قضات و تصدی امور حسبیه و استنباط احکام از شئون مجتهد است»^۵، «مساله تفکیک قوا مساله ای است مورد بحث حتی در غرب... همه تفکیک قوا را چیز مطلوبی نمی دانند... در اسلام تفکیک قوا هست یا نه؟ من تصور می کنم که مقام ولایت در اسلام قوه مجریه است، قوه مقننه هم هست... ظاهراً مجلس مقننه نباید داشته باشیم، مجلس، مجلس شورا است...»^۶ را تبیین نموده است که این مساله یعنی صلاحیت و میزان دخالت ولی فقیه در قوای سه گانه امروز خود یکی از چالش های نظام گردیده است. منظور از این سخن این نیست که سند الگو به تفسیر قانون اساسی - که وظیفه شورای نگهبان است - بپردازد بلکه می تواند دست کم آن چه از یک دولت اسلامی مطلوب انتظار می رود را بیان نماید. لذا اشاره بندهای ۴۴ و ۴۵ تدابیر سند به «گسترش فهم عمیق و تحکیم نظریه مردم سالاری دینی مبتنی بر ولایت فقیه» و «حفظ و تقویت مردم سالاری دینی، مشارکت مردمی، عدالت و ثبات سیاسی» هیچ باری را از دوش نظام اسلامی بر نداشته و گامی به جلو نخواهد بود.

۳.۴ آسیب ها و خلاهای مربوط به تعاریف

در کنار برخی از اشکالات در تعاریف عمومی ارائه شده در سند مانند یکسان قراردادن آرمانها با ارزشها (آرمان یک ملت تحقق ارزشها است)، تعریف رسالت به میثاق مشترک مردم و نظام، یا عدم ارائه تعریف از برخی واژگان مانند «تقوای عمومی» و حتی مفاهیم پایه مانند پیشرفت، یا عدم اشاره به نشاط و ابتکار، مرزشکنی، ارتباط بین دنیا و آخرت (افق)، عدم اشاره به پیامبران الهی و ادیان توحیدی (مبانی دین شناختی)، باید به عدم اشاره به مفاهیم حقوقی مانند کرامت اکتسابی، رابطه حق... و حق الناس (مبانی انسان شناختی)، پیشگیری از آسیب های اجتماعی و... نیز اشاره

^۴ - مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی، ج ۱، ص ۵۱-۵۲

^۵ - پیشین، ص ۸۰.

^۶ - پیشین، ص ۶۲.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی؛ مشرف؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نمود. به طور مثال، یکی از تفاوت‌های مهم نظام حقوقی اسلام با نظام‌های غربی در تمایز بین کرامت ذاتی و اکتسابی است که آثار آن در نظام حقوق اساسی (تعیین دین و مذهب رسمی، تعیین حقوق اقلیت‌ها) و نظام حقوق کیفری (تعیین نوع کیفر برای مجازات) و... متبلور می‌گردد. ضمن این که در مورد کرامت ذاتی نیز بین علمای شیعه اختلاف نظرهایی وجود دارد.^۷

۵. جمع بندی

با عنایت به آن چه بیان گردید و توجه به این که سند الگو سندی است پایین تر از قانون اساسی و بالاتر از سیاست‌های کلی، می‌توان گفت سند نوعی «سند انتظار» است که می‌تواند جایگزین سند چشم‌انداز ۲۰ ساله شود و لذا باید:

اولاً؛ به دنبال تبیین مبانی، رسالت و آرمان قانون اساسی باشد، ثانیاً؛ ادبیات آن ابتکاری، متفاوت از قانون اساسی و سیاست کلی، حل‌المسائلی و فاقد شعار باشد، ثالثاً؛ ناظر بر ارائه الگوی مطلوب نظام اسلامی، دولت اسلامی (تقنین-قضا-اجرای مطلوب)، جامعه اسلامی (مقدمه تمدن اسلامی) و چگونگی سیر آن باشد، رابعاً؛ قابل ارائه به سایر جوامع باشد، خامساً؛ دارای راهبرد و فاقد تدبیر باشد (اتخاذ تدابیر در سیاست‌های کلی مبتنی بر الگو صورت پذیرد). یکی از موارد هم سو با این الزامات، بند ۵۱ تدابیر سند است که به «گزینه‌ش مسئولان و مدیران بر مبنای التزام عملی آنان به حد کفاف در معیشت» اشاره می‌نماید که در واقع نه تدبیر (منظور از تدبیر یک دستورکار اجرایی مشخص است) بلکه یک راهبرد است که ادبیات آن متفاوت از سیاست‌های کلی و به نوعی مبنای یک سیاست بوده و ناظر به حل یک مساله است. باید توجه داشت که طبق این نظر، گرچه بخش تدابیر از سند حذف می‌شود لکن باید سند به بخش‌های مختلف شامل نظام حقوقی-سیاسی، نظام تربیتی و نظام فرهنگی اجتماعی مطلوب تقسیم شود که در این صورت سند الگو بسیار حجیم تر خواهد گردید. ذکر این نکته ضروری است که تمامی اقدامات یاد شده نیازمند توجه بیشتر به دانش فقه به عنوان تئوری واقعی و کامل اداره انسان از گهواره تا گور (صحیفه امام، ۲۸۹) و استفاده از دانش حقوق اساسی به منظور تجمیع مبانی، آرمان‌ها و اهداف در یک سند فقهی-حقوقی است.

۶. پیشنهادات عبارتی

همان گونه که گفته شد سند الگو -که بنا به تدبیر و تعبیر مقام ولی فقیه، از ابتدای قرن پانزده هجری شمسی امور کشور بر مدار آن قرار خواهد گرفت- باید به عنوان مبنای تدوین سیاست‌های کلی و سایر قوانین کشور، دارای ادبیات متمایزی از این اسناد بوده و در واقع نوعی انتظارات از جامعه اسلامی مطلوب را تبیین نموده تا سایر اسناد آن را به عنوان چراغ راه و چارچوب «مطلوب» مدنظر قرار داده و مبتنی بر آن بایدها و نبایدهای لازم در نظام

^۷ - برای ملاحظه برخی تفاوت‌ها ر.ک: سبحانی نیا، محمد، کرامت اقتضایی انسان در بوته نقد، پژوهشنامه معارف قرآنی، ش ۲۲، ۱۳۹۴.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی، مشرف؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

حقوقی تدوین گردد. بر این اساس و با عنایت به بی سابقه بودن این سند در نظام حقوقی کشور، یافتن نوعی ادبیات متمایز خود نیازمند نوعی ابتکار است که در ادامه چند عبارت به عنوان نمونه برای بررسی و نقد سایر صاحب نظران پیشنهاد می گردد:

- در جامعه اسلامی ۱۴۴۴ آحاد جامعه «واجب» دینی را نه یک «تکلیف» و «بار تحمیلی» بلکه یک «ضرورت» برای حیات مادی و معنوی و «حق» خود می دانند.
- در جامعه اسلامی ۱۴۴۴ کارگزاران نظام تا پایین ترین رده خود را مجری احکام شرع و تدابیر امام جامعه دانسته و بین وظیفه دینی و قانونی خود تفاوتی قائل نیستند.
- آخرت نه امری در آینده بلکه امری کنونی است که در نتیجه اعمال انسان ها در حال ساخت است و لذا مردم بین اعمال صالح خود و نزول برکات در زندگی رابطه مستقیم می بینند.
- در جامعه اسلامی ۱۴۴۴ شبهات مردم به دلیل شفافیت حداکثری عملکرد مسئولان به حداقل می رسد و مردم می توانند بدون دغدغه از مسئولان پرسشگری و آنان را امر به معروف و نهی از منکر نموده و مفسد را با رعایت شرایط افشا نمایند.
- آموزش و پرورش از حفظ محوری به مهارت محوری سوق یافته و فارغ التحصیلان مدارس دارای مهارت ارتباط با دیگران، نقد صحیح مسئولان، همسریابی، انتخاب شغل مناسب و دارای شجاعت، سلامت بدنی و ایمان خواهند بود.
- نظام تقنینی مبتنی بر تصویب قوانین مطابق شرع و قانون اساسی و نه صرفا عدم مغایر با آن است.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشرانها، چالشها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

منابع:

کتاب و مقالات:

ابوالحسنی، محسن، آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی؛ بررسی مفهوم سیاست های کلی نظام، پژوهشکده شورای نگهبان، گزارش شماره ۱۳۹۵۰۰۱۹، ۱۳۹۵/۰۵/۰۴.

جاوید، محمدجواد، نظریه نسبیت در حقوق شهروندی، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۸.

سبحانی نیا، محمد، کرامت اقتضایی انسان در بوته نقد، پژوهشنامه معارف قرآنی، ش ۲۲، ۱۳۹۴.

ویژه، محمدرضا، مبانی نظری و ساختاری دولت حقوقی، انتشارات جنگل، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۰.

اسناد:

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی

سیاست های کلی برنامه پنجم و ششم توسعه کشور

سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

فراخوان مقام معظم رهبری برای تکمیل و ارتقای الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت

مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام در مورد سیاست های کلی مورخ ۱۳۷۶/۱۰/۱۳

<https://farsi.rouhollah.ir/library/sahife-imam-khomeini/vol/۲۱/page/۲۸۹>